

Politikai
röpiratok.

17.

17
114

A

NEMZETISÉGI KÉRDÉS

A

JELEN ÉS A JÖVŐ SZEMPONTJAIBÓL.

IRTA

Cs.....

(Georgius Peter.)

2.

PEST

RÁTH MÓR.

1861.

Dr. BALLAGI GÉZA.

I.

Különbözhetnek a vélemények az iránt: vajjon nem lett volna-e czélszerűbb, ha az országgyűlés az első alkalmat megragadva, a nemzetiségek kívánalmait jó eleve tárgyalás alá veszi, és tüzetesen kijelöli azon határokat, melyek között az ebbeli igények kielégítését a haza integritásával összeegyeztethetőnek hiszi.

Az ösztönzések a gyorsabb eljárásra sem belülről sem kívülről nem hiányoztak; sőt a törvényhatóságoknak csaknem egyhangu programja, mely szerint a nemzetiségi kérdésnek, az illetők érdekeinek megfelelő megoldása, a törvényhozás sűrgető feladatául általánosan kijelentetett, már magában elég hangos felszólítás volt arra, miszerint e tekintetben a napirend lehetőleg gyorsitassék, és a bérlett rágalomnak napiparancsra mozgásba hozott nyelve, mely a szűkkeblűség és önöség vádjait sziszegni, s az oly szépen mutatkozott egyetértést, fekélyes lehetével megmérgezni nem szünt — a haza őszinte és nyilatkozatának nagyszerűségével elnémitassék.

Nem akarok az intőjeleknél időzni, melyek ez ügy mielőbbi befejezésére utaltak, csupán egy tekintetet emelek ki:

Előrelátható volt, hogy a bécsi államférfiak, kik a törvényes álláspontról oly fogalommal bírnak, mint a vakká született a színekről, sem azon erőt nem ismerik, mely a népek jogérzelmének kielégítéséből a jogosság öntudatából az álladalomra háramlik; sem a veszélyt nem látják, mely a vélt *hasznossági* principiumnak tovább fejlődése által, a viszonyok ellenkező fordulatával, a legitimitást fenyegeti.

Pedig a történet nyílt könyv, melyben mindenki olvashat, kinek szemei vannak; mindenki tanulhat, kinek észleletét elfogultság és előítélet a tények nagy leczkéje elől el nem torlaszolták.

A ship monney hasznossá mutatkozott; a törvénytelen adónak katonai beszállásolások általi behajtása megtöltötte Anglia pénzládáit: de fordítsuk csak meg a lapot, melyen a képzelt siker saturnalisait feljegyezte a történet, s szörnyű vonásokban fogjuk látni, mily rettenetesen valósult e rendszabályok alkotójaira nézve azon történeti igazság, melyet már Themistocles ismert és kifejezett, midőn azt mondta :

„a ti rendszabálytok hasznos lehet egy pillanatra, de ártalmassá válik századokra.“

A trough (keresztül) miniszteriumtól várni nem lehetett, hogy a képzelet messzetörő szárnyalásában *oly csekélységek által, mint a rendszeres álladalmi viszony, a helyzet tényezőinek megfontolása, a történelem tanúságai, s a következmények számbavétele — feltartóztatassék*: ehhez nyugottabb gondolkodás, kevesebb öntetszés, és a szenvedélyeknek a *szükségekhez* idomitása, illetőleg alárendelése kívántatik; mit bizonyos időkben, úgy látszik, a gondviselés megtagad azoktól, kik nagy válságok ke-

letkeztében az események menetére jótékony hatást gyakorolni hivatva vannak.

E nyugodtabb gondolkodást Bécsben feltalálhatónak senki sem hitte; és nem is lehetett remélni, hogy ott, az annyi ingerrel kínálkozó centralizálásról egy academiái értekezés kedvéért — mint az országgyűlés feliratát nevezni szokták — lemondjanak.

A kormány a kiindulási pontot a mienkkel ellenkező irányba tűzte ki, miáltal a vonal tovább húzása csak meszszebb vezethet egymástól; s még a pont ez marad, addig találkozás nem képzelhető.

A dolgok ily állásában nem kellett különös bölcsesség azon tényezők kitalálásához, melyekkel a Lajtán tuli államtan a pillanat sikerét elérni reméli.

Hogy ezek között a nemzetiségek kétélű fegyvere nem hagyatik használatlanul hüvelyében, arról sem kételkedhetett senki, ki azon szertáratat ismeri, honnan *a hasznosság gyakorlati emberei érveiket szedni szokták*. E tekintetben *a mai nap hűseinek* csak legközelebbi elődeik példájára, mindössze is csak néhány évre kelle visszatérni, hogy megismerkedjenek a titkos rugonyokkal, melyek által azon veszélyes szenvedélyek újra felébreszthetők, melyek egy több nemzetiségekből álló országban — mindig feltaláltatnak.

De épen azért, mert ezt hazánkban mindenki tudta, és mert a gyuanyagok mesterséges keverésének és szításának jelenségeit már az országgyűlésnek egybejövetele előtt mindenütt tapasztaltuk: ezért tartottam volna célirányosnak, ha az országgyűlés a nemzetiségi kérdés tárgyalását sietteti, és mindjárt első nyilatkozatában maga áll azon szellemi mozgalom élére, mely a külön nemzetiségek mindegyikét hullámmzásban tartja.

Ezért lett volna kívánatos, ha azon erő, mely a

nemzetiségi elvben rejlik, önmagunk által a haza közös érdekében ébresztetik és irányoztatik; minek eredményében — tömör egység gyanánt, és nyíltan látnók működni már most a haza minden fajait azon hatás ellenébe, melyet a szabadság ellenei az álconstitucionalistákkal együtt a nemzetiségekre gyakorolni nem szüntenek.

Hogy ez elmulasztatott, annak első következménye a királyi leiratban vehető észre, mely kegyeletes áradatban terjeszkedik szét a nemzetiségek kívánatain, minek jelentősége senki által félre nem ismerhető, a ki azon barátságos befolyásokat figyelembe veszi, melyek annak szerkesztésénél uralkodók voltak.

II.

Tartózkodás nélkül mondtam ki véleményemet a kérdés fölvetelésének késleltetése miatt; azonban igazságtalanságnak tartanám, ha elhallgatom, miszerint alapos kilátás van arra, hogy minden nemzetiségnek jogos kívánalmai az *egyenjoguság, a fejlődési szükség, és a valódi érdek* alapján — ha nem is elintéztetni, — mert erre a kinemegészített s hihetőleg *rövid* parlament nem illetékes és nem képes, — hanem mint a haza közös óhajtása kifejeztetni fognak. De nemcsak valószínű, hanem bizonyos, miszerint a mostanit követő, ennél *hosszabb* országgyűlés az elintézetben nemzetiségi kérdésnek oly lendületet ad, melyet Magyarország helyzete — *tekintettel a jövő fejleményeire* — elég láthatólag kijelöl.

Sajnos, hogy a karloviczi szerb congressus kívánatait nem egyenesen a hongyüléshez küldötte, mert ezáltal a szerb nemzetteli érintkezés lehetetlenné tétetett; és a mi a congressus főcélja volt, hogy t. i. közvetlen hatása által a megállapodásra befolyást gyakoroljon — meghiusított. Itt is el lehet mondani, mint sok más esetben „isten ments meg jó barátimtól, ellenségeimtől majd oltalmazom magamat.“ A szerb nemzet ugynevezett jó barátai (?) többet ártottak ez ügynek, mint meny-

nyit azok, kik nem részesülnek azon szerencsében, hogy a puritánusok választott serege közé számíttassanak, a legnagyobb erőfeszítés mellett helyrehozhatnak. Az utóbbiak előrelátásuknak, a körülmények ismeretének, és jóakaratuknak ez alkalommal is nyílt példáját adták; mig amazok inspirált declamatiójaiknak más czélja nem lehetett, mint a szerb nemzetet Bécs felé ragadván, azt a közjog súlypontjából kihelyezni, s Bécs és Pest közötti bizonytalan balancirozó helyzetben továbbra is fentartani. Ez ingadozó állapot ellen a nemzetnek nagy többsége szakadatlanul protestált ugyan, és ebbeli óvásai most is fennen szólnak; de bizonyos részről nem szeretnék nélkülözni azon segílyt, melylyel Magyarország szabadsági és függetlenségi törekvései eddig ellensúlyoztattak; minek lehetősége természetesen azonnal megszűnnék, mihelyest a két nemzet egymást megértve, a szerbek ösztöneiknek irányát és központját a haza földébe gyökeresittetve, nemzetiségüket az ország köztöjogában biztosítva látnák.

Innen magyarázható, hogy épen azok, kik az utóbbi tizenhárom év alatt csak a szolga nyakgörbítését és helota hunyázkodását tanították, és részben parancsolták is, egyszerre a jogok és kiváltságok nyelvét beszélik. Innen magyarázható, hogy épen azok, kik mindig föltétlenek voltak az engedelmisségben, egyszerre a legföltétlenebbek lettek a követelésekben. A megfelejtés kulcsa abban van, hogy a föltétlen engedelmisség Bécs irányában és a föltétlen követelés Magyarország irányában egy és ugyanazon czélnek kifolyása és eszköze, az elsőnek erősbitése, az utóbbinak gyengítése egyiránt elősegíti azon törekvést, mely által a centralizáló hatalom a gyökeresített jogok eltörlésével, az összes nép helyzetét, az egyéni szabadságot, úgy mint

a politicait, az uralkodói teljhatalomra és kegyelemre átszármaztathatóknak hiszi.

Vissza fogok térni azon veszélyekre, melyek a magyarhoni nemzetiségeket elkerülhetlenül érendik, ha ezek magukat bizonyos *siréni mosolyok által* a centralisták bővös körébe becsábíttatni engednék; előbb azonban azon okokat emelem ki, melyek ez ügynek hátráltatására eddig befolyással voltak. Én nem osztom az itt-ott felmerülő aggodalmakat, sőt meg vagyok győződve, miszerint az idő azokat ép úgy fogja megczáfolni, mikint megczáfolva lett a félelem, mely a reformatiót minden tekintély megszűnésével, az álladalmi rend felbomlásával, a határok elenyésztével, és Európa sulypontjának megváltozásával azonosította. De bármily erős legyen eziránti hitem, nem vagyok annyira elfogult, hogy a tiszta hazafui kebelből származó aggodalmat megérteni és méltányolni ne tudjam; és nem is érzem magamat feljogosítva „szükkeblüsséggel,“ „és rozszakarattal“ szerteszét vagdalózni ott, hol a jövő iránti féltékeny gondoskodás, a találkozási és összeegyeztési pontok keresésében fáradozik, s ezek feltalálása előtt nem mer oly határozottsággal nyilatkozni, mint ez a nagy érdek tekintetében kívánatosnak látszik, s mint azt magam is ohajtanám.

Az első és főakadály, melyet említeni hallottam, a nemzetiségi fogalomnak határozatlanságában keresendő.— Mig t. i. némely részről e fogalom alatt valamennyi hazai nyelvnek egyenjogúsága értetik, s ezen értelemben szorosán véve a nemzetiségi kérdés nyelvkérdést képez: addig más részről a nemzetiség a területi kérdés terére vitetik át, s olynemű institutiók helyeztetek követelesbe, melyek — mint sokan hiszik — vagy rögtön vagy bizonyos közvetítések segítségével, a dolgok fejlőd-

désénél fogva az országnak a benlakó fajok szerinti szétदारabolását eredményeznék.

Nincs veszedelmesebb az álladalomra nézve — mondják az ellenvetés felállítói, mint midőn a törvényhozás oly elveket fogad el, melyek horderejét nem ismeri, melyeknek hatását és viszonylatát az álladalmi alakzatokra ki nem számíthatja. Ily elhamarkodott lépés több országokat végtelen viharokba sodort; mert oly ős erőket apaszt ki, melyekből eddig a társadalom életét nyerte, s a mit helyébe állit, az már elejétől fogva a felozlás magvait foglalja magában.

Nekem nincs szándékomban ez alkalommal az ellenvetések czáfolatába bocsájtkozni, itt csak annyit jegyzek meg, miszerint *nagy regeneratorius eszméket nem lehet a közönséges mindennapi okoskodás mérlegével megmérni*; ily eszmék csak egy emelkedetebb szempont magasságából ismerhetők fel. Egy mélyebb pillantás az európai viszonyokba meggyőzhet mindenkit, miszerint ha van valami, mi az elavult rendszer korhadt gépezetének, a democratia megakadt fejlődésének új erőt adjon, miből a szabadság új lendületet nyerjen: *az bizonyára nem azon mesterséges formák kifaragásában keresendő, melyek a népek életét meg sem érintik, hanem oly erők felköltésében és irányzatában, melyek a szennyvedély feltartóztatlan hatalmával hullámszanak a népek milliójainak keblében, melyek a tetterőt, az áldozatkészségét az elszántság magasságáig culminálják, s az akadályokon az elem erejével keresztül törnek. Csak lángoló meggyőződéssel lehet nagy műveket teremteni: míg azon langya diplomaticai irány, mely a szellem minden szabadabb lüktetésétől megijed, és már az eszme megindultakor gátokról gondoskodik, melyek közé azt mesterségesen szorithassa, mindig csak egy vesze-*

delmes félszeg állapotot idézett elő, mely alatt a közszabadság vagy merő illusio maradt, vagy annak jótéményei kisebb vagy nagyobb osztályok által — de mindig a nép kizárásával — lefoglalva tartattak.

Ne féljünk a nemzetiségi eszmétől, ha avval egyesek értelmetlensége vagy gonoszsága a magyarok elleni gyűlölet szíttására visszaélt, hiszen meg van írva, miszerint nem létezett még semmi oly szent és annyira nagy, hogy a tudatlanság vagy bűn annak elferdítésétől visszariadott volna; de meg van írva az is, miszerint vakondokturások által a sziklák meg nem döntetnek, és a világszellem néhány piczinyke emberek viselkedetei ellenére halad nagyszerű ösvényein.

Az „*el nem ismert nemzetiségek*“ ügyében Magyarországnak kétségtelen hivatása van, mely hazánk befolyását és hatását nagy mértékben biztosítja. Ezen befolyás természetes és szükséges tényezőkön alapulván, egy hatalmas mozdonyt képez, és tökéletesen független azon ábrándképletektől, melyekben agyperzselt *nationalisták* éretlen elméje előtt a jövő szikrázik. Ez utóbbiakra joggal lehet alkalmaztatni Göthe szavait, melyekkel a világszellem az ember pöffeszkedését visszautasítja :

„Du gleichst dem Geist den Du begreifst,

Nicht mir! . . .“

Ha ezen pontnál egy kissé tovább időztem, ezt azért tettem, mert azon álláspontot akartam megjelölni, melyet én a fenforgó kérdésben elfoglalok, s mely nézetem szerint egyedül alkalmas arra, hogy a szellemnek emelkedettebb ösztöne által — — — — a látkör tágasbitásával — a haladás ügyét hazánkban biztosítsa.

III.

A második tekintet, mely eddig sok jó akaratra visszatartólag hatott, *a nemzetiségi kérdés eredetiségében és ujdonságában találtatik.* Van ugyan sok példa reá, hogy egy ország lakossága különböző fajok vegyületéből áll, sőt a legtöbb európai államok győző és legyőzött fajkból alakultak; az idő azonban ezen különbségeket nagy részben elenyésztette, oly annyira, hogy a különböző származás csak a régiség buvárlatának lett érdekes tárgya, de e szerencsés országokban sem társadalmilag, sem politikailag ma már befolyást nem gyakorol. Hol pedig e különbségek el nem enyésztek, mint például Irlandban a Kelta és Angol faj között, ott a nemzetiségi kérdés egész keserűségében, az ellentétek egész merevségükben mai nap is fenállanak; és ezen előrehaladottabb ország, az önálló és hatalmas Anglia nem merészel e kérdés megoldásának kezdeményezéséhez foglani! A mai Irlandra vonatkozva mondja Macaulay, miszerint „*bármily ellenségeskedés, mely valaha a népek között létezett, nem közelítheti meg keserűségre és gyűlöletre azt, melyet oly népek táplálnak egymás ellen, melyek helyileg vegyítve vannak, de erkölcsileg és politikailag egybeolvadva nincsenek.*“

Ha igazságosak akarunk lenni, meg kell vallanunk, miszerint a nemzetiségi kérdés Európát meglepte; az állambölcészek nem látták előre ennek keletkezését, nem foglalkoztak hatályával és következményeivel. Az elmélet nem világítván előre, a tér setét maradt, és így minden lépés, melyet ez ösvényen tenni kell, a félelem bizonytalan tapogatózásainak nyomait viseli.

A vestfáli béke, és még inkább a francia forradalom óta a politikai szabadság eszméje annyira igénybe vette a tudósok és államférfiak minden munkásságát, az ész szabad küzdelme a tekintély ellen, és viszont, annyira lefoglalt ezen egy irányban minden buvárlatot, hogy az elemzések és vizsgálódások elmerültségében a tudósok észre nem vették, mikint mögöttük és lábaik alatt egy új eszmének elemei mindig növekedő fokozatokban csoportosulnak egybe.

Németországban a nemzetiségi eszme nagy intensitást nyert; de ez csak a legutóbbi idők eredménye, és most is inkább politikai mint nemzetiségi természetű. A német-római császárság koronás árnyéka a német nemzetiség egységét sokáig jelképezte ugyan, de a népben és a fejedelmekben hiányzó ösztön, más részről pedig a császárok tehetlensége miatt az egységi eszme annyi kedvező körülmények ellenére, valódi kifejlődésre nem juthatott; és ha e negyven milliónyi nemzet némi hatást gyakorolt az európai viszonyokra, ezt inkább a mindenkori császár házi hatalmának, mint a nemzet közérzetéből származó erő kifejtésének kell tulajdonítanunk. V. Károly ideje óta, de leginkább II. Ferdinánd császársága alatt találkoznak több jelenségekkel, melyek az egyesítési anyagok gyűjtésére s azon törekvésre mutatnak, miszerint a német birodalom egy

egységes hatalommá alakitassék a császár kezében. Az activ tényezőkön kívül, melyek ezen irányban működésbe hozattak, igazolja ezt azon ellenszenv is, melyre a bécsi udvarnál a — habár a császár érdekében alakított — katolikus Liga talált. Ezenfelül Wallenstein fellépése, ez utóbbi és a Liga között forralt — Bécsben nyilvánosan megtagadott, titokban azonban felbátorított ellenségeskedések, melyek annyira mentek, hogy a kérdés: „vajjon az esetben, ha a „Friedlandiak jószerevel el nem távoznak, elkergethetők-e fegyveresen? a fejedelmek gyülekezetében komoly vita tárgyat képezett. — Mindez párosulva számtalan egyéb jelenségekkel, a „Ratliches Bedenken von der nothwendigen und wichtigen Frag und Bescheid: ob es heilsamb und möglich sei im heiligen römischen Reich Teutscher Nation Uniones und Bündnissen aufzurichten einzugehen und zu schliessen“ több ily — kétségtelenül a bécsi udvar inspiratiója folytán keletkezett és terjesztett — iratok tartalmával, a Friedlandinak azon nyilatkozatával: „elérkezettnek hiszem az időt a választó és a többi fejedelmek méltóságainak megszüntetésére és Németországnak, Francia- és Spanyolország mintája szerinti tiszta monarchiává való átalakítására“ — hiven visszatükrözi azon irányt, mely Bécsben uralkodó volt; s mely Hurter szerint II. Ferdinánd személyiségében határozottabb alakot és kifejezést kapott. A közbejött események e törekvést megghiusították. Később sokáig nem veszünk észre komoly kísérletet a vallásilag és politikailag, ugy értelmileg számtalan darabokra szétszaggatott részeknek összesítésére, és e hosszú idő alatt a birodalom összes hatása — kevés kivétellel — csak a választási és koronázási szertartásokból, és az értelmüket elveszített címek osztogatásából állott.

Napjainkban azon viszhatás következtében, mely a Szajján tuli óriás conceptiók és roppant erők vulkáni lávájának széttördelése után a remegő német státusférfiakat szakadatlan feszültségben tartotta, a történelmi hatással capitulált, minden cselekménytől tunya félnétségben visszaborzadó kormányokat, mint a szellem és az ész *zártartóit* minden magasabb lendület ellen *valódi börtönörök gyanánt a résen találjuk*. Ily nyomás közepette egyideig a szellemeken bizonyos neme a quietismusnak látszott uralkodni, a képességek a művészet ábrándos képletei közé menekültek, hogy azon hálózatot kikerüljék, melyet a setétséggel szövetkezett despotismus a szabadabb gondolat ellen kivetettek: mig egyszerre a korhadt béke közepette új vihar zúgásai által felriasztattak, s a mesterségesen visszatartott ösztönök erejével hatalmas áradatban szakíták szét a gátokat, melyek közé a tudatlanság és erőszak az emberi működést hosszú időre beszoríthatónak vélték.

Ez időtől fogva a német egység eszméje ragadó dimensiókban foglalt el tért tér után, s ma mind a meggyőződés bensőségénél, mind kiterjedésénél fogva hatalmas erőre emelkedett.

Egyőzelem azonban mindekkoráig csak szellemi . . . s a kérdés nem fölösleges: Vajjon megszületett-e már az ember, ki hivatással bírjon a lélek villanyával a nép millióit áthatni, s a düledékek chaoticus tömkelegén keresztül az eszmét valósággá alakítani? a nemzeti egységnek Frigyetemplomát mesterkezekkel felépíteni?

Ismétlem — miszerint a német egység egy benső, egy erős eszme, de még nem valóság!!

Olaszthonban a *koronás forradalmárnak* sikerült a *troppai* és *laibachi* fejedelmi összeesküvések bűvész

formuláit a nemzet lelkesedésének lángjaiban végkép elégetni.

A fejedelmi férfi, ki viszontagságos életü atyjának jelszavát „j' atans mon astre“ teljes jelentőségében fel fogva, a novárrai gyászos jelenettől kezdve, hol a végzet szerencsétlenségei alatt megtört királya halantékáról leesett koronával, egyszersmind egy nagy hivatás öntudatát is örökölt vette át, hallgatag megvonultságában éles szemekkel vizsgálta a jeleket, melyek Európa borult láthatára felett egy évtized alatt egymást felváltották; keresve azt, melyről a traditio mondta: hogy messziről feltünve, a savoyai kereszt szomszédságában megállapodandik, és onnan fokokint növekedő fényben egész Olaszhon felett elterülend: míg a foszladozó háttér csipkézete között tüzes betűkkel feljegyzett ama felirat: „in hoc signo vinces“, csak egy percze, s csak azon egyetlen férfiu által leszen felismerhető, kit a gondviselés azon nagyszerü munkára méltónak ismerend, hogy a fájdalomban megszakadt legnemesb keblek szent fohászat. Dante nagy szellemének vég hagyományát: Italia ujjászületését általa létesitse!

Olaszhon királya bevárta csillagát s felismerve a jelt a helyzetet, a nagy esemény bekövetkeztének biztos tudatában részint lángeszü miniszterével együtt előkészítette, a más uton fejlődötteket pedig felhasználta. Így történt, hogy a mi e század második tizedében csak Foscolo, és társainak álmait képezte, mire akkor egy Confalonieri Lombardia népét még megérve nem látta, mit a fejedelmek és miniszterek csaknem kivétel nélkül lehetetlennek tartottak: Olaszország egysége ma — ha nem is egészen befejezett, de legnagyobb részben megoldott tény, s a mi még hátra van, annak a dolgok fel-

tartóztatlan erejénél fogva rövid idő alatt bekövetkezni kell.

A nemzetiségi kérdés itt hatalmas vonzerejét nagyszerű eredményben tanusította, amott — Németországban — diadala előkészítettett. Ezen tények bár emelkedett érzelmre hangolják a kebelt, mindazáltal viszonyaink kibontakozására sem elméleti, sem gyakorlati vezérsugárt nem nyújtanak. Lehetetlen ugyanis szem elől téveszteni, miszerint mindkét esetben az illető nemzetiség félbeszakítás nélküli tömör ethnografiai és származási egységet képez. Amott a negyven, itt a 25 millió lélekből álló nemzet egymás mellett elnyúló nagy területen egyedül állván, csak politikailag volt elválasztva. Az idő e mesterséges elválasztás réseit, több század lefolyása alatt keletkezett számtalan külön érdekek kemény crustájával bevonhatta; ez érdekeket „*a legitimitas isteni joga*“ egy dogma szentsegére felavatta: azonban mindez a nemzetnek egy tagját sem tette mássá, mint mi az a vonzerők leghatalmasabbika, a természet által mindég volt és maradott. Mindez nem ékelt az egységes nemzet közé idegen fajokat — s így a regeneratiojánál, bármily nagy volt a feladat — mégis csak a könnyebb rész, t. i. a politikai összeolvadás volt megoldandó; azon sokkal nehezebb, az idegen származású fajoknak egy politikai egységbeni összeforradása, sem az olasz sem a német kérdés tárgyát nem képezte s nem is képezheti. —

Ezen legnehezebb feladat megfejtése Magyarországnak jutott osztályrészéül: s meg kell vallanunk, miszerint e nehéz kezdeményezésnél, igazságos és a közérdeknek úgy, mint az előrehaladottabb külön igényeknek megfelelő megoldásra a történetben példát, az elméletben biztos alapot hiába keresünk.

Ily helyzetben a félénkebb hazafiak részéről naponta felemlítettik azon ovatosság, melyet más országok befolyásosabb kérdések elintézése körül tanusítanak. *A katolikusok emancipatiója, a reformbill, a gabona-törvények* hosszú tárgyalásai, mint példák idéztetnek fel, melyeket — mint mondják — nekünk is követnünk kell; sőt a két országok közötti párvonalból, s a felforgó kérdés kényes természetéből vont következtetések nem olyanok, hogy e vélemény képviselőinek bátorságát növelnék.

Némi sulyt ad e tekintetnek Franciaország ellentéte, hol a legfontosabb törvények csaknem futtában szavaztatnak meg, s azon gyorsasággal, mint létre hoztattak az alkotmánynyal, kormány formával, és dynastiákkal együtt halomra döntetnek. Franciaország kiapadhatlan kuforrásaiban feltalálja mindig azon erőket, melyek által a legvészesebb rázkódtatások közepette sorsának ura marad : mig mi — mikint az intés szól — egy elhamarkodott lépés által saját függetlenségünket menthetlenül elveszítetjük, s a függetlenség romjai alatt a közös szabadságot, a haza minden polgárai szabadságát örökre eltemetjük!

IV.

Alkotmányos országokban a becsületes kormány az ellenzéknek veszélyessé válható támadásai mérséklésére jobb háritószerszhez nem folyamodhatik, mintha azt a helyzet nehézségeivel és veszélyeivel megismerteti. A mysticismus fátyola, mely alá betekinthezni addig csak az avatottaknak volt megengedve, ekként eltűnván, az illetők közléről látják meg azon szirteket, melyek között az államhajónak elhatolni kell.

A korlátolt szempont az érdekek teljes felismerésének nyitja tét; a pártvezetők szemközt találván magukat a roppant bonyodalmakkal és felelősséggel, a portyázást megszüntetik, és egész hatásukat a nehézségek szerencsés megoldására irányozzák.

A tribunusok idétlen hevénél lejobb fokozására, az öregebb Pitt önvallomása például szolgálhat, ki, az általa oly hevesen és oly ingerültséggel megtámadott Walpole irányában, azon minister irányában, kinek fejét követelék a nép, később maga beismerte: miszerint vele szerfelett szigorúan bánt, s hogy „Walpole eljárása nem volt oly helytelen, mint minőnek az ellenzék hívé.”

Midőn fentebb a nehézségeket felhoztam, melyekkel a kitűzött kérdésnek küzdeni kell, — bár a kor-

mányhoz nem tartozom, — sőt véleményem a körülte-
kintők rendkívüli félelmével is ellentétben áll — *főleg*
az vala szándokom, hogy „amott,” hol a tulragadó hév a
a legigazságtalanabb kitörések által hiszi az illető nemze-
tiség érdekeit előmozdítani, a dolgok higgadtabb és tárgyi-
lagos felfogásához utat mutassak, és az elemző képessége-
ket, valamint a befolyásos férfiakat az üres vagy ártalmas
szódagály gyártásai helyett, a gyakorlati megfejtés magas
színterére szólítsam.

E czélt hihetőleg elérem azoknál, kik a nemzetiségi
érdekek felfogására elegendő értelemmel birnak, vala-
mint azoknál is, kiknél a nemzetiség nem pusztá öltöny,
mely egy megvesztegetett kebel gyalázatos ösztöneit ta-
karja. Ezekre hatni nem volt szándokom, *ezek minden*
urnak, minden elvnek, minden célnek szolgálnak, ha a
kiszabott fizetés iránt megállapodhatnak; hasonlók a ken-
dőhez, melybe bárki a szennyet letörölheti. A nép, ha
ma nem is ismeri őket, de nem messze az idő, midőn
nemzeti öltönyök, melyet megbecstelenítenek, letépet-
vén, nyomorult valóságukban fognak a közutálatnak
kitétetni.

A józan és becsületes nemzeti pártokhoz szólok,
kikhez *származásom, vonzalmaim és törekvésem* szerint
magam is tartozom; s miután a viszonyok leplezetlen
őszinte felismertetését tűztem ki feladatombul: szüksé-
gesnek látom a nagyobb fontosságú akadályok vázlatát
egy harmadikkal kiegészíteni, mely ha nem is annyira
elterjedt, mint a két előbbeni, de megismertetést
annál inkább igényel, mivel az álladalmi viszonyok
mély tanulmányozásának eredménye *s minden más kö-*
rülmények között, minden más esetről, elhatározó súlylyal
esnék az eldöntés mérlegébe.

Az alkotmányos monarchiai szerkezetnek jótékony

hatása — így formuláztatik e harmadik ellenvetés — két egymástól független, önálló hatalomnak egymást korlátozó és mérsékelő rendszeres működéséből áll.

Ezen hatalmak nincsenek mindenkor egyensúlyban, sőt miként azt mind hazánk mind pedig más mérsékelt egyeduradalom alatti országok példája mutatja, gyakran történt, hogy az erősebb a gyengébbet elnyomni s hatálytalanná tenni iparkodott. De abban van történetünk bölcsesége, hogy bár mint volt ezen tényezők valamelyike időnként elnyomva, ez végre mindég felegyenesedett, és ezen felegyenesedése után annyira meg volt mindkét rész győződve a másiknak nélkülözhetlenségéről, hogy pillanatnyi túlsúlyával amannak *elterelését* vagy meg sem kísértette, vagy ha igen, e terelest hosszú időre keresztülvinni képtelenné vált.

Azon nagy megrázkódtatások, melyeken hazánk alkotmánya győzelmesen keresztül ment, egész az utolsó időig a közjog tömörebb és határozottabb körülírását eredményezték; az elnyomott hatalom mindég elegendő volt arra, hogy magában az elnyomatásban ősi és törvényes hivatásának öntudatában újabbí érvényesülésének kiapadhatlan forrását feltalálhassa.

Mig az országos hatalmak egy részről az örökös királyság, más részről a közérdeknek, születés vagy választás általi képviselete közt voltak felosztva, addig e tényezők mindegyike osztatlanul működött természetes hatásának helyreállítására és fentartására: s minthogy a közjog védelmében az egyházi rend, a főuri osztály, a nemesség, a polgárság egyiránt voltak érdekelve: ezen érdekközösség nagy catastrofák idején mindég a közös erőnek egy iránybani kifejtését eszközölte, s hatását az alkotmánynak visszaállításával sikeresítette. A helyzet, ha ez a hatalmaknak felosztása szempontjából tekinte-

tik, nem változott azzal, hogy az 1848-ki törvényhozás a hazai érdek képviselőjét tágabb körre kiterjesztette; mert ha innen az egyik részre, erejének nevezetes gyarapodása származott: a koronának mindazonáltal az öt mellőzhetlenül illető attributumokban a cselekvésre ugy, mint az ellenállásra szükséges befolyása, valódi és hathatós maradt.

A korona mind fényben mind hatalomban az 1848-ki törvényeknél fogva ugy mint azelőtt, mind azon tulajdonok birtokában van, melyek megkiváncsoltak arra, *hogy a király akaratának és hatalmának egyesülete által országolhasson*, hogy az alkotmány valódi fentartója és letéteményese legyen; és hogy a súly és ellensúly rendszeres sarkpontjaiból ki ne forgatassanak.

Megváltozik azonban e viszony, mihelyest a képviselőt különböző, határozottan kifejezett *érdek töredékekre* felosztatik, s az egységes törekvés helyébe, érzelmeire és irányra, ha nem is ellentétes, de legalább is a főosztónök tekintetében különböző hatalmak hozatnak be a rendszer egyik felébe; oly hatalmak, melyek természetesen más súlypontok felé hajolván működéseikben, mindenkor — és pedig az első vonalban — az ő különös hajlamuk által igazgattatnak. — Ez esetben mind a korona mind az országos képviselőt annyiszor, a hányiszor vagy a közös hazai érdek előmozdítására, vagy az egyik államtestületnek a másik által megzavart hatása helyreállítására nagyobb befolyásu erő kifejtést szükségesnek felismernek, előbb azon önálló érdektömbök külön osztóneivel és vágyaival megalkudni, s ezek hozzájárultát előszabott feltételek elfogadásával lennének kénytelenek megszerezni.

Vegyük tekintetbe — mondatik e részen — miszerint a magyarországi *szervek* magukat szorosabb nem-

zetiség tekintetében azon szerbcsalád tagjainak tekintik, mely hazánk határain kívül a török birodalom tágasb vagy szorosabb kapcsolatu részeit foglalja el, s kikhez ők nyelv, származás és vallás által valósággal tartoznak; vegyük tekintetbe: miszerint a románoknál hasonló érzelmek uralkodnak; a *tótok*, a *ruthenek* szinte egy, hazánk határán kívül lakó nemzet-családnak részeit képezik. Nem természetes-e, miszerint e fajtörödek az ösztön minden hatalmával nemzetiségük többi részeivel való egyesülést ohajtják, s hogy minden befolyást, melylyel birnak, s melyet érvényesithetnek, ezen első tekintetü törekvés elérésére fogják irányozni? Nem több-e mint valószínű, hogy valahányszor a cselekvés terére fognak szólittatni, mindég e fő ohajtás szabályozandja elhatározásukat és részvétüket, s az alkotmányos hatalmak tusájában, mindenkor azon részhez fognak csatlakozni, hol ezen eszméjük létesítésére vagy megközelítésére — elvontan az ország érdekeitől a legtöbb kilátásuk leend?

Nem czáfolni — hanem vázolni akarom a nézeteiket, ez utóbbiban azonban minden czáfolat nélkül, mindenki felismerheti, miszerint mig egy részről a nézpont igen tág, más részről az igen szűk. Mig egy oldalról a mostani európai területi felosztásnak lényeges átídomításán sarkallik, más oldalról Magyarországnak helyzetét és hivatását figyelmen kívül hagyja.

Azon óriás bontakozást, mely a török birodalom omladékaiból képeződni fog, előre nem lehet kiszámítani, valamint az összeomlás maga, *ma* csak pusztá képzelet. Lehet, hogy ez esemény közel áll, s ez esetben hatása hazánkra is ki fog terjedni; de a józan ész nem veszítette el még annyira uralmát, hogy ezen új formációkban Magyarország szétदारabolásától félni le-

hessen. Minden tekintet, mely az európai kérdéseknél legfőbb fontosságúnak ismertetik, oly követelőleg parancsolja az ellenkezőt, hogy az egyensúly tökéletes megzavarása, és ennek következtében az államok függetlenségének végső feláldozása nélkül, Magyarország meggyengítése — ily esetben — még sokkal kevésbé képzelhető, mint mostani viszonyaink között.

Tudják ezt a nemmagyar ajku honpolgárok, főképen pedig azoknak értelmesbjei; azért pusztá rémképnek tartom azon felállítást, hogy általuk egy bizonytalan jövő utáni törekvésben a jelen bizonyos vívmányai veszélyeztetnének; de azt sem vagyok képes átlátni, miszerint a szabadság és elnyomatás közötti harcban — lehessen a nép bármely osztályában oly érdek, mely ezt az utóbbi felé vonzaná.

Azon nagyszerű átalakulás, melytől feltélezve van, hogy a nemzetiségi kérdés hazánk határain kívüli területre áttehető legyen, nem mozdíttatik azáltal elő, ha az itt lakó fajtöredékek az alkotmány aláadásán dolgoznak: sőt ellenkezőleg csak a polgári szabadság lehetőleg legnagyobb mértéke képezhetné az esetben is azon vonzerőt, mely az illető fajok érdekének leginkább megfelel.

A nemzetiségek jogos követelményei megadásával consolidáltassék azok viszonya az ország határai között, akkor a jövő iránt tökéletesen nyugodtak lehetünk! A fent említett események következményei ellenében, melyektől némelyek rettegni látszanak, az Európában nélkülözhetlenné vált monarchiai szerkezet, a történelmi helyzet, a magasabb műveltség, az érdekek önálló tekintetei elegendő biztosítékot nyújtanak hazánknek hatása és befolyása megőrzésére és érvényesítésére, még

akkor is, ha a keleti kérdés azon módon fejlődnék ki, mint az érintve volt.

Magyarországot és annak minden nemzetiségeit kivétel nélkül csak egy valódi veszély fenyegeti, és ez nem a Dunán lefelé, hanem felfelé keresendő.

V.

Consilium ne sperne meum
tibi fata parantur.

Virgil.

Azon három nagyobb nehézség, melylyel foglalkoztunk, képezi a nyomatékot, mi a nemzetiségi kérdésre eddig nehezedett, és annak szabadabb haladását akadályozta. Mind a háromnak érvei *doctrinair*-természetűek, a keletkezhető veszélyek szőrszálaiból fonvák: míg maga az alapkérdés jogossága, és elintézésének szükségessége egy részről sem tagadtatik meg. A főelv tisztán megtámadatlanul áll; ilyenkor a kivitelre, és a modalitásokra nézve a találkozási pontok felfedeztetni fognak. Ez annál bizonyosabb, *minthogy nem csupán a nemmagyar nemzetiségűek azok, kik e tárgyat egy magasabb szempont színvonaláról akarják tekintetni; hanem főképen azon tisztán magyar ajku honfiak, kik bizonyos időben az elmélet mesteri fejtegetéseinek bámulata helyett, a feladat bátor és határozott keresztülvitelében ismerik fel a megmentő tényt, s ennél fogva a szükségessé vált cselekményt, alárendelt fontolgatások gözkörébe elpárologtatni nem hagyják.*

Mint bizonyosat lehet elfogadni, miszerint a nemzetiségi ösztönök nem kockáztatják hazánk történelmi

hivatását; épen úgy igaz az is, miszerint a nemzetiségek jogos kívánatai a magyarok által a legkevésbé sincsenek veszélyeztetve. E veszély egészen máshol van.

Tekintsük a helyzetet.

Hazánk törvényhozó testületével szemközt és ezzel merev ellentétben a bécsi *Reichsrath áll.* A nemzetiségek tehát az országgyűlés mellőzésével a Reichsrathban kereshetnék kívánalmaik érvényesítését.

Tegyük fel — mi ugyan soha sem fog bekövetkezni, s mit Horvátország példája lehetetlennek mutat, — tegyük fel, miszerint némelyek, bár a legnagyobb bűn kíséretében, mit az országon és saját nemzetiségükön elkövethetnének — a netaláni direct választások esetében *itt-ott* egy-egy követet a Reichsrathba választanak. Mi lesz e követ helyzete? Mi lesz az illető nemzetiségre az eredmény?

Fennebb örömmel emeltem ki azon haladást, melyet a német nemzetiség eszméje körül a tapasztalat felmutat, s míg ezen haladás Németország határai között mutatkozik, addig a küzdelem és diadal minden elfogulatlan művelt ember rokonszenvét joggal igényli. A mint e törekvés természetes határait elhagyva kifelé tévelyeg, jogosítlan hódítási viszketeggé fajul, és az ellenállást és visszautasítást szólítja a sorompok elé.

A németeknek az volt szerencsétlenségük, hogy mielőtt még saját birodalmukat maguk számára — a német eszme számára — meghódították volna; már a földabroszon szerte barangolván természetesen a phantasia hadseregével más országok elfoglalásáról és bekeblezéséről álmodoztak. Ez a német eszmét depopularisálta, és más nemzetek érzületére ingerlőleg hatott. Hogy Magyarország, szomszédságánál és sajátságos viszonyánál fogva e hódítási ösztön legköze-

lebbi tárgyát képezte, azt mindnyájan tudjuk, s mint az elfogult vagy megvesztegetett bíró soha sincs az érvék hijával, melyekkel a legvilágosabb törvény valódi értelmét meghamisítsa, ugy a hódítók is találtak hol a meghamisított történetben, hol egyéb viszonyokban — mint például a Duna folyónak németországban forrásában — hol midőn minden elhagyta őket, egy hatalom parancsban, elegendő támpontokat, hogy hazánkat *pure et simple* német tartományá inducálják, vagy mi még sokkal könnyebb, azzá decretálják.

Bach nem volt az egyedüli osztrák minister, ki Magyarországot a *Bundba* beolvasztani törekedett. Napjainkban is egész az undorig halljuk ismételtetni, miszerint Magyarország hol valamely privat szerződés, hol egy végrendelet következtében, hol isten tudja miféle jogczimnél fogva, valódilag nem is Magyarország, hanem német provincia??

Csak néhány hete még, hogy egy déli németországi lap, a bécsi birodalmi tanácsnak, és a centralisticus bécsi sajtónak Magyarország irányábani eljárását azzal dicsőíté, „hogy ezek azt, mit a német *vér* megszerzett, a német civilisatio számára megtartani s consolidálni akarják.“ A magyarok, a szerbek, a többi nemzetek önfeláldozása, világhírű vitézsége — az mind semmi sem volt; a német és kizárólag a német mentette meg ez országot régebben az ellenségtől, ugy mint most a sötétségtől!!

A Reichsrath ezen hódító eszmét „*kellőleg*“ képviseli; nem mintha egy legnagyobb részben nemnémet birodalomnak képvisellete volna, hanem mintha Jahn bácsi „Trinker aus Römerschädeln“ comicus társaságát képezné.

Azon megvető gúny, melyet a „a többség“ a nem-

német képviselők ellen minden alkalomkor mintegy czég gyanánt kitüz; azon szüntelen mérges nyilazás, mely a nemzeti önérzet leggyengébb nyilvánulása ellenében záporkint szóratik; a leczkéző lealacsonyító bánásmód, melyet a cs. kir. elnök *tamquam ex rostro* a csehek és lengyelek irányában kérkedőleg tanusit; míg a másik részen a legféktelenebb kifakadásoknak szabad özönletet enged —: mindez akkor, midőn Magyar és Horvátországnak magatartása még némüleg féken tartotta e vad hódítási roham áradatát — mindez eléggé felvilágosíthatja azokat, — kik talán kedvet éreznének magukban a Schottenthor alatti „Senatorok“ sorai közt megjelenni, azon helyzetről, melyet ott elfoglalni fognak; s küldőiket azon reményekről, melyeknek valóítását a nemzetiség nagyobb dicsőségére és előmenetelére onnan várhatják.

Csak azon egy jelenetre akarom figyelmessé tenni a magyarhoni nemzetiségeket, midőn a reichsrathi többség szünni nem akaró tapsokban és ujjongó örömkialtásokban tört ki, azon ostoba és szemtelen szózápor miatt, melylyel a németiség egyik nagy (?) embere a *cseh korona századok szentesítette méltóságát* megtámadta.

Mit tarthatnak ily testületről azon nemzetiségek, melyek nem birnak önálló területtel, a történetben gyökerődző nagy nemzeti múlttal; melyek szétszórva más nemzetiségek között önálló történelmi egyéniséget nem képezhettek? De mily tiszteletben fog részesülni *Zwornimir* koronája azon nagy többség előtt, mely a „korona ceská“-t egy heraldicai antiquitás gúny-tárgyául jelölte ki?? Azok, kik az idegen nemzetiséggel a birodalmi tanácsban ekkint bánnak: *professorok, ügyvédek, írók*, a német művelt osztály érzelmének kifejezői, kik-

től egy elhamarkodott nyilatkozat nem oly könnyen várható, sőt az, a mit mondanak, egy régen táplált, átgondolt, s lelkiük legmélyebb rejtével összeforrott politikai rendszer elemeinek nyilvánulása.

Horvátország egyébiránt e politikát megértette, s már válaszolt; — a magyar válasz is rendeltetéséhez eljutott. A magyarhoni nemzetiségek öszvesége e tekintetben egy érzelmet táplál, s tudja, miszerint a Reichsrathba való belépése által fejlődésének minden reményei, mint jégzápor által tönkre tétetnek.

E vonalon Bach és a mostani centralisták egymással találkoznak, csak az eszközökben van közöttök némi különbség. A mostani németesítők nem ildomsabbak, mint amaz volt, sőt Bach rendszerének azon előnyt kénytelenek vagyunk tulajdonítani, hogy az ő uralma alatt a terv egy mindenható minister agyának titkos műhelyében kovácsoltatván, a nemzetek önérzete, legalább a szavak kihívó gúnyától volt megmentve; Bach a sikert akarta, s ha azt keserűség nélkül elérhetni gondolta, szívesen rejtődött az udvaroncز mosolyába; a dühös gladiator fogvicsorításaitól ő mindenkit örömet megkimélt.

A Reichsrath azt akarja, mit Bach akart; csak azon különbséggel, hogy míg ez mindenhatósága daczára a mérget elrejtve nyujtotta és az azt tartalmazó kis üvegre e szöcskát írta fel „*orvosság*“: követői durva kezekkel emelik fel a véstelt üvegeket, s szidalmak és piszkolódásokkal unszolják az embereket azok kiürítésére.

Bach helyesen vagy helytelenül egy nagy catastrofa eredményére támaszkodott, s jogcziméül hatalmának kútforrását: a győzelmet jelölte ki; *míg a mos-*

tani feltétlenek jogczíme valamint lételüknek méhe : a vereség és bukás.

Bach előbb hódított, azután rendelkezett; a mostaniak győzelem nélkül a hódítás confiscatiójával, a hódító gőgét párosítják; s ekként a megerősödött nemzeteket érdekeikben és érzelmeikben egyaránt a legérezhetőbben sértik.

Ezen eljárás nagyon is eszünkbe juttatja Rudolf császár apródjait, kik midőn a hős Bocskay a német katonák féktelen dulásai ellen orvoslást keresendő Prágába érkezett, s jellemző türelemmel hetekig, sőt hónapokig a császári palota előszobájában bebocsájtatását sikertelenül várta, utóbb a büszke hős feje a kicsapongó apródok által labdalövéseik czélpontjául tüzetett ki. A rendületlen vezér türelmét e kínos gúny sem szakítá félbe : azonban midőn hasztalan várakozásai után reménytelen kebellet visszatért zaklatott honfiai közé, e bánásmód emléke nem legkisebb oka volt azon elhatározásnak, mely a honszeretetében s önszemélyében megsértett bajnok szívében megérlett, s minek következtében a császári trón rengett.

Gyermekies öncsalódás volna, ha valaki a nemzetiségek önállóságát — a külön országoknak papir-autonomiájától s a február 26-ki patensben említett árnyék országgyűlésétől várná.

Nem akarom ezen ugynevezett álkormányt elemezni, sem annak tartósságát — a „*par don et par octroy*“ jelentőségét a történelemből kifejlődött, századok szentesülte jogállapot ellenében, taglalni; mindez oly dolog, melyet mindenki, sőt maguk a centralisták is érzik : én csak azon autonomiájára szoritkozom, melylyel Bécsben az önálló országok éberségét elaltatni, s az ezredéves alkotmányval s ugyan oly régi autonomiával

biró Magyarországot, a külön nemzetiségeknek mutogatott önállóság varázsával előbb megosztatni, azután a Reichsrath sikos jegére vinni akarják.

Az egyes részek autonomiájának csak akkor van és lehet értelme, ha az a birodalom összeségének érzelmében erős ösztön gyanánt él, az alkotmánynak szellemi elemét képezi, melynek kifejlődése, és szilárdítása, az öszves nemzet tudalmában, a szabadság valódi gyökerének felismertetik. A parlament, melybe minden képviselő azon öntudattal lép be, miszerint a szabadság élete az egyes részek önállóságával elválaszthatlan összeköttetésben van egyesítve, oly parlament az autonomiát minden megtámadás ellen védeni, és fentartani fogja, és legfőbb feladatát ezen önálló élet megoltalmazásában fogja keresni.

Az angol parliament ovakodni fog a községi és megyei önkormányzathoz nyulni, mert épen ezek önállóságában ismeri fel azon hatalmas elemeket, melyek az angol szabadság öntudatát minden honpolgár keblébe beoltották, és az alkotmányt, valamint a jólétet mai fokozatára eljutni segítették.

Magyarország törvényhozása a törvényhatóságok önállóságát nem csak a közjog szentesült intézményének, hanem azon függentlenségi szellem tényezőjének is tekintette mindég, mely a szabadságot annyi vészek közepette megőrizte, s a legnehezebb körülményekben a szabadság közérületének szításával, az erőket a zsibbadástól megóvta, és éber működésben fentartotta.

Sokszor történt utalás az angol és magyar alkotmányok hasonlatosságára, s János király *magna chartája* s II. András *bulla aureájának* egykorúsága, valamint e két nagybecsü okmány beltartalmának hasonla-

tossága a 13-ik században, e két nemzetnél egyenlő fogalmak uralkodására mutat.

E szellemközösség folytonossága semmiben sem mutatkozik hatályosabban, mint azon ragaszkodásban, melyet mindkét ország az álladalmi institutiók között, a *részek* függetlenségének és önálló hatásának megovásában kifejtett. A mai angol alkotmányban sok tekintetben azon szerkezet nyomaira akadunk, mely még a Norman hódítás előtt az angolszász függetlenségi szellem által létesített; s bár a korszellemhez képest át-
idomittatván, eredeti rendeltetésének ez új alakban mai napig megfelel. Így például:

A *Vicecomes, Scry-gerefa* — a mai *Sheriff* — ki a megye nagy birtoku lakosai közül választandó, s méltóságát *nem fizetésért, hanem tiszteletből tartozik vinni*; ennek eredeti, később a magna charta által, azután az *Edvardok* centralizatio és decentralizáló experimentálásai következtében átalakított functioi hiven tükrözik vissza azon jelentőséget, melyet az önkormányzat az angol alkotmányozás történetében mindenkor gyakorolt, továbbá azon ragaszkodást, mely egész a jelentéktelen formák változatlan fentartásáig kiterjesztett.

A *county-nak* — megye — *önmegadóztatása*, a county rate, a Highway rate etc. a *statutarius jog*, mely Angliában ma is nagy szerepet játszik: mind megannyi tanuságok, miszerint itt az autonomia egész jelentőségében felismertett, s az annyi változó viszontagságok között egymást felváltó parlamentek által mindenkor védelmeztetett és fentartatott.

Magyarország törvényhozásán hasonlólag, mint veres fonál nyulik keresztül régi intézményeinek fentartása, a megyei szerkezet függetlenségének megőrzése, s az alkotmánynak az önkormányzati alapokoni

tovább fejlesztése iránti meggyengületlen pietás; ezen pietásban — s nem az életnélküli, sem nem értett sem tisztelt *szóban* van az autonomia.

Ez egy ezredéves *tan*, mely semmiféle behatás között el nem ennyészett, mely nem származik ugyan le a mesterséges *emberjogok*, vagy nagymondatu elvek bölcséleti abstractiojaiból, sőt eredetének és viszontagságainak nyomai rajta sokszor észrevehetők: de azon előnnyel bir, hogy a szabadságot megérteni, élvezni, becsülni és védeni tanítja.

Az autonomia egy természeti növény, mely ott, hol meghonosult, a szabadság gyökereit az egész területen szétárasztja, melyeket azután — minthogy általánosan elterjedve vannak, sem kigyomlálni sem kiirtani nem lehet.

Angliában úgy mint nálunk az autonomia valódi, hathatós és sikeres organismussá erősült; a tapasztalatban évszázadok viszontagságai által kifejlesztett közszellemenben találja az a centralizáló zsarnokság ellenébeni természetes szikla védbástyáit, ebben van varázsa és ereje: míg a Bécsben praescribált autonomia a valódi önhatóságköz képest egy alig felismerhető árnyékhuzás, melyet a legközelebbi test játéka nyomtalanul elseper. . . .

Miként is fejlődhetnék ki valódi önkormányzat és önhatóság ott, hol annak minden mozzanatában egy részről a hatalmas bureaucratia, más részről a parlamenti mindenhatóság zabolátlan terjeszkedési vágyainak gyütlölt akadályát üldözi; hol a részek életfogalmi és az öszvesség uralkodó eszméi oly ellentétes helyzetben egymással szemközt állanak, s hol az ellenségek foglalják el azon helyet, mely természetszerűleg a védőket illeti.

Hol az országok léte megtagadtatik. Hol a külön államtömböknek, mint külön individualitásoknak igényei irgalmatlanul kicsufoltatnak. Hol a korona, a nemzeti élet kifejezésének ezen ereklyeszerű jelképe az idétlen élczek szentségtelen ragálya előtt kiméletre nem talál, — miként lehessen képzelni azt: miszerint ott a féktelen roham a sokkal szerényebb alaku nemzetiség, a fajnemzetiség iránt valami kivételes kegyelettel fog viseltetni; s árjainak ellenkező irányt kijelölni!

Hiszen a birodalmi tanács nem annyira centralizáló kormányzati rendszerből, *mint németesítő ösztönénél fogva*; s e tekintetben az alkotmányos birodalom egy és ugyanaz, mi a centralizáló és németesítő absolut kormány volt; mely közigazgatási, törvénykezési, iskolai nyelvvé az erdélyországi végső falutól kezdve, mindenütt egyformán a németet tette; s mely alig engedte meg, hogy a nemzeti nyelv a családi kör elzárt szentélyében menekülést találjon.

Hogy Ausztriában autonómiajéről szó lehessen, legelőször is a Reichsrathnak meg kellene szünni németnek lenni. Erre pedig semmi kilátás sincsen, sőt a németesítés és centralizálás Ausztria veszélyére egy végzetes missiónak tekintetik, mely elől minden tekintetnek hátrálni kell, s mely első vonalban a „Grossösterreich“, másokban a „Grossdeutschland“ árjaiban minden külön érdeket, leginkább pedig a külön nemzeti életet elsodorni fenyeget.

A nagy és egységes „képzeleti“ Ausztria nem tűr maga mellett önállóságot, sőt az osztrák érzelmen kívül minden egyéb nemzeti érzelm ellen az öntudatos fanatismus keresztes háborújára száll ki.

Ez nem lehet különös inger a magyarhoni nemzetiségek számára, kikre a birodalmi tanácsbani belépé-

sük után csak azon dilemma vár: vagy önként beolvadni a német egységbe, vagy pedig a keserves próbák hosszú tusáin keresztül anyagilag és szellemileg megtöretve, Irland szánandó portyázásaiban keresni az oly könnyen feláldozott — hazai önállóság visszanyerését.

Magyarország a sértett jogérzelem indignatiójával utasítá vissza a centralisták dőre sommatióit, s pánczélos mellén a csel és erőszak, kegyelem és hatalom egyaránt megtörtek.

Horvátország a Reichsrath jelentőségét leginkább nemzetiségi tekintetben valódilag felismerte, s augusztus 3-iki hatalmas „vetoja“ messze és érthetőleg hangozott.

A rabszolga bocsátja áruba szabadságát, a szabad embertől azt csak erővel lehet elragadni.

Magyar- és Erdélyország minden ajku polgárai a példát bizonyára követni fogják; s ha a kísérletekben kimeríthetlen státus-orvosoknak, a nagy fiaskok után, piczinyke eszközök expedienseihez kapkodni kedvük volna még, több mint valószínű: miszerint az öngyilkosság e leleplezett provocatiója a haza minden részében a historiai „nessuno“-nak valamennyi hazai nyelvre való áttételével fog viszonzoztatni

„Das in neuerer Zeit wieder so eifrig begonnene Studium Machiavellis — mondja Mundt — hat sich allerdings mehr als je geeignet erwiesen die politischen Katastrofen und die dieselben tragenden Persönlichkeiten rasch verstehen und durchschauen zu lernen, und den richtigen Massstab der Erwartungen dafür zu gewinnen.“

A szemfényvesztés ideje rég lejárt; a népek ma minden helyzetet, minden tárgyat nem a kihegyezett phrasisok mesterséges czikornyai, hanem ezeknek va-

lódi beltartalma és érvénye szerint szokták megbírálni. Minden, mi elég erős lehet arra, hogy bármi nemzeti-ségü honfiaink keblében valamely meggyőződést fel-ébresszen, s a felébredettet megdönthetlen hitágazattá erősítse : észet, szívet, az okok és ösztönök hatalmával azon örvény kikerülésére késztetni, melynek ragadó tor-kolata minden álladalmi és nemzetiségi önállóság elnye-lésére nyitva áll, s melynek neve :

Reichsrath!

VI.

A politikában a dolgok valódi ismerete magában véve ugyan csak másodrendü előny, mert ezáltal sem a kitűzött eredmények elérésére, sem a nehézségek legyőzésére szükséges tényezők még nincsenek feltalálva : ezen előny fontosságát, mindazonáltal nem lehet eléggé magasra becsülni, kivált ott, hol a nyert belátás sikeresítésére sem akarat sem képesség nem hiányzanak.

Mennél kifejezettebb alakot kap a nemzetiségi kérdés, mennél tisztábban áll előttünk törekvéseinek célpontja, annál inkább meggyőződünk, hogy a lelkesedés, mely itt áthatólag működik, az alkotó tevékenység egész erélyét fejtí, és hogy ezen erély egy világtörténelmi vállalat létrehozásában keresi cselekményei méltó tárgyát.

Nincs oly nagyszerü eszme, mely végső végletekig kiszöve nevetségessé ne válhatnék; de más részről az újabb kornak alig van egy nagyszerü intézménye, mely keletkezése idejében nevetségességnek vagy utopiai-nak ne gúnyoltatott volna.

A nemzetiségi eszme is, ha ez kinyújtatik a túlzás azon fokáig, hol az egészséges gondolkodás határát veszti s helyette a phantasia tarka fogantatásai lepik el az álmodó látkörét : valóságos parodiájává lesz azon

nagy elvnek, mely életrevalóságát nem rég ünnepelesen bebizonyította. Ha például az ábránd, a képzeleti Szlava folyam partjait, nyelvben, vallásban, érzelemben, és érdekekben különböző, más népek és határok által átmetszett szláv nemzettel népesíti; ha a térkép és az álladalmi helyzetek tekintetbe vétele nélkül, a költészet fellegivezetén, a régi római faj minden töredékei, egy hatalmas és egységes *Romániává* összesíttetnek: ez a mesék regiojaiba tartozik, már pedig a mesék gyémánt palotájaival és légországaival a publicistának nincs semmi összeköttetése.

A mi a publicistát foglalkoztatja: ez a nemzetiség természetes fejlődésében, tekintettel az álladalmi viszonyokra, és azon tényezőkre, melyek e fejlődésre behatnak.

A világtörténelmi feladat megoldása csak ezen — az eszély, az előrelátás, a lehetőség által körvonalozott törekvéseknek bátor és biztos követésében, a tényezők felismerésében, és felhasználásában kereshető.

Az olasz nemzetiség valósággal egy oly feladatot oldott nagyrészt meg, mely a világtörténelmi hatások nagyszerű characterével bír: de ezen eredmény nem lett volna előidézhető, sőt a *conceptio puszta* gőz gyanánt elpárolog, ha a kormányzó férfiak, az olasz egység helyett, a *latin fajok* hegemoniájának ezeregy éjszakájába eltévelyegtek volna.

A nemzetiség tehát szoros értelmében mint életrevaló tényezője az előrelátható, hasznos és szükséges átalakulásnak, mint mozdonya a polgárisodásnak, mint a megállapodás és a béke közvetítője: ez foglalkoztathat bennünket, s ezen tekintetben hazánk helyzete és a jelenségek intő hatalma által vagyunk utalva a kérdésnek minden mozzanatát komoly figyelemmel kísélni, mert ez bennünket közelebbről érdekel, a mennyiben a

cselekvés színhelyét részint hazánk közvetlenül, részint pedig országunk tőszomszédsága képezi; s a cselekvő nemzetiség, *kivül*, egy és ugyanaz avval, mely határainkon *belül* a mostani szintérnek parallel vonalát foglalja el, tehát a behatástól érintetlenül nem maradhat.

Ezen körülményben találjuk fel azon felhívást, s mondhatni kényszert, mely minket a nemzetiségi kérdéskettős viszonylatának megfigyelésére utasít, s mely viszonylatok egyike belügyi, másodika külügyi természettel bír; de mindkét alakzataiban hazánkra befolyást gyakorol.

E befolyások elől szemünket elfordítani hasonló eljárás volna a sivatagok azon ostoba madaráéhoz, mely midőn fejét a homokba elrejtí, azt véli, hogy senki által sem láttatik.

De nincs is okunk ezek elől magunkat elrejtteni, sőt épen itt kell keresnünk azon hivatás betöltését, melyet a gondviselés Magyarországnak azáltal kijelölt, hogy természeti fekvése, népeinek erélye, bátorsága és magasabb műveltsége, valamint történelmi viszonyainál és alkotmányánál fogva a többi, hazánkat környező nemzetközösségek — vagy az újabb diplomaticai nyelven — a többi „*el nem ismert nemzetiségek*“ között a legkedvezőbb állásba helyezte.

E hivatás kellő betöltésének feltételei vannak, melyek a kérdés kettős természete és viszonylatai szerint hasonlóul két részre oszolnak.

Fentebb mondtam, miszerint a „nemzetiségek jogos igényeinek kielégítésével consolidáltassék azok viszonya az ország határai között, akkor a jövő iránt tökéletesen nyugodtak lehetünk. Ebben van a megoldás kulcsa, s azon központ, honnan az esélyek utmutatása

szerint a szükséges hatás sugár gyanánt mindenfelé irányozható.

A lehető legnagyobb súlyt fektetek a nemzetiségek kielégítésére, miben a haza jövődjének végzetes feladata rejlik. Meg kell győznünk e hazát lakó valamennyi nemzeteket arról, mikint valódi érdekeik és jogos törekvések a magyar testvérek érzelmeiben átható rokonszenvre találnak. Meg kell győzni őket arról, mikint közöttük és a magyarajku polgárok között valódi solidaritás létezik; s hogy maga azon erkölcsi mozgalom is, mely a külön fajokra oly hatályos vonzerőt gyakorol, itt teljes mértékben méltányoltatik, és gyámolítatik.

A mi alkotmányos szerkezetünk e tekintetben rendkívüli előnyöket nyújt. Tanulmányozzuk annak elemeit, és meg fogunk győződni, miszerint ősi intézményeink e legbecsesebb hagyományában, az *autonomiában*, mind azon kellékek befoglaltatvák, melyek az esélyek szelleméhez képest tovább kiterjesztve, az álladalmi élettel egybeférő önállóságnak és önkormányzatnak lehető legnagyobb mértékét biztosítják: mi a fejlemények által alakulandó új viszonyoknak a hazai gépezetbe leendő beillesztésére kész kapocs gyanánt szolgál.

Nem akarnám, hogy félre értessem akkint, miszerint én e tovább fejlesztést hazánk mostani határai között létesítendő *foederatív* rendszerben keresem; ez ellen előre tiltakozom, sőt hozzá teszem, miszerint az, ki a mostani viszonyok között ilyesmit állít, az sem Magyarországot sem Európa uralkodó eszméit, a kornak jelenségeit nem ismeri.

Magyarország ugyanis helyzeténél fogva az európai kérdések minden lüktetéseitől közelről megérin-

tetik; de azonfelül fekvése a keleti kérdés torkolatánál, és nem messze az éjszaki nagyhatalmasságtól, nem alkalmatos arra, hogy mostani helyzetében, a cselekvés gépezetét bonyolódottabbá és bizonytalanabbá tegye.

E néhány vonás meggyőzhet mindenkit arról, miszerint én a *tények mai színvonalán*, a foederatív rendszer behozatalát merő képtelenségnek s a legnagyobb politikai hibának tekintem, mire tehát meggyőződésnél fogva nem czéloztam.

Fátyol borítja a jövő esélyeit; ezek között lehetnek olyanok is, melyek bennünket a foederatív eszmével közel érintkezésbe hozhatnak, és az alkotmányunk szentesítette autonómiának ezen iránybani szélesebb kiterjesztését, *nagyobb tömböknek egy önálló körvo-nalban befoglalását* hasznossá és szükségessé tehetik. Ezen esélyek fejlődését bevárni, s a bevégzett tényekkel számolni, a politika exigenciájához tartozik; de egy pompás palota felépítéséhez megkivántató tőke nyerésének reményében, erős és kényelmes ősi házunkat előre lerombolni, indokolhatlan nevetséges vakság volna.

A mint az álladalmi erősbülés és gyengülésnek nem egyedüli feltétele a határok kisebb vagy nagyobb kiterjedése, az azt lakó népnek számszerinti nagysága; ugy másrésről az, a mi netalán a complicáltabb államrendszer által az egységes működés erejéből elesik, egy másik tényező hozzájutásával pótolthatik, sőt a hatási képesség felebb fokoztathatik.

Én nézponatul — mint ezt fentebb megjegyeztem — *a jelen és jövőt, a létezőt és a lehető* tűztem ki; s eszmém e kettős látkör változatának vannak elárendelve.

Azon különbség, mely a jelen és jövő között létezik, eddig a nemzetiségek részéről nem eléggé méltányoltott, s innen magyarázható az, hogy ők az ország ha-

tárain kívül lakó rokonfajokkali erkölcsi egységet egy tettleges hatás érvei gyanánt anticipálni látszanak, *sőt a reménylett, és tettleges helyzetek között is, az előbbit anticipálják.*

Mindenki láthatja, hogy ezen „előlegezésben“ a nemzetiségek kívánalmainak azon részét értem, mely a haza határai közötti területnek, fajrendszer szerinti felosztását tartalmazza, s mi a foederatiót, ha nem is teljes kifejelettségében, de legfőbb alapvonalaiban *de facto* létesitené; kivált, ha az épület további kiépítéséül az illető nemzetiség kívánalmában még azon pont is foglaltatik, miszerint az országgyűlésen, *mint külön nemzet képvisel tessék.*

A politika a positiv realitások tudománya, mint a számtan, s midőn közvetlenül az erkölcsi erőkkkel foglalkozik, ekkor ezek is, mint súly vagy ellensúly és így közvetve, mint a positiv hatás tényezői jőnek tekintet alá. Ezt az illetőknek figyelembe kellene venni, és ebből következőleg azt is, miszerint az álladalmi rendszert, és a törvényhozás intézkedéseit, a történet tényeinek, s nem egyesek véleményének kell elhatározni.

A mi feladata a jövőnek, az nem lehet mindig tárgya a jelennek; és a kor s a kor követelményei előtt, saját érzelmünk megtagadásával meghajolni, ép oly szükség, mint kedvező időben a cselekvési képesség egész erélyét egy czél elérésére összpontosítani.

Ha ezt a nemzetiségek elfeledik, ha a jobb belátás előtt szemeiket bezárják, akkor könnyen megtörténhetik, hogy azon hatalmak, melyek természeti rendeltetése volna, mint az „el nem ismert nemzetiségek“ egyesített szelleme a nagy jövő színterén együtt megjelenni, idő előtti tusában egymást felemésztk, s midőu ekkint az

eszme hivatott képviselői az emberiség legszentebb ügyének árulójaivá fajulnak, egyszersmind önmagukat és rokonaikat a legközelebbi hódító martalékvá aljasítják.

Nem az első türelmetlenség volna, mely ily gyász következményt eredményezett, s a történelem e tekintetben is bölcs tanácsokkal szolgál.

A nemzetiségek kívánalmai csak azon határok között jogosak és méltányosak, melyek a haza integritása- és cselekményeihez szükséges feltételek megóvása által vonvák: de ezen feltételek vonalain kívül mindent, mit a jogegyenlőség, a fejlődési és mivelődési ösztön, mit a democratia szelleme, és „a jól felfogott érdek“ kijelölnek, már most követelhetnek; és bizonyosak lehetnek a felől is, miszerint nagy azoknak száma, a falakon belül és kívül, kik ezen kívánalmaikat érvényre emelni elhatározva vannak.

Jogegyenlőséget, fejlődési és mivelődési ösztönt, valamint minden nemzetiségnek jól felfogott érdekét említettem; és ezen szempontoknál fogva nem találok célszerűnek, hogy a nemzetiségi kérdés egy elvnek bárdjával ketté vágattassék. Ezen kérdést minden nemzetiség külön helyzete, és viszonyai beható ismeretével, a haza bölcseségének kell megoldani; ezt egy ni-velláló elv kimondásával elintézni, igazságtalannak s veszéyesnek tartom.

A politikai társadalom az idők szülötte, a múltnak származottja, és nem egyenlő viszonyok- és fokozatokon át fejlődött; tehát nem egyenlő szükségei vannak. A magában véve legigazságosabb elv, ha ez általánosságban alkalmaztatik, a kivitelben egy vagy másik oldalon igazságtalansággá válhatik, „a summum jus summa

saepe injuria“ ismeretes dolog, mi kivált az álladalmi életben gyakran előfordul.

*Nem egy igazságos — vagy annak látszó — elv ki-
mondása, hanem a nemzetiségek kielégítése itt a feladat;
és ez minden nemzetiségnek, mint külön egyéniségnek fi-
gyelembé vételét, külön kívánalmainak tárgyalását, és
jogos elintézését teszi szükségessé. A legjobb, ha nem felel
meg a célnak, rögtön legroszabbá válik.*

Valamennyi nemzetiség kívánalmi ismeretesek; és ismertek azon pontok is, melyekre nézve a fentebb érintett tekintetnél fogva a cél, transactio által elérhető; sőt ezen transactio már előre készen is van.

Igy például a szerbekre nézve, kik kívánalmaikban némileg a történelmi jog terén állanak, az ismert karloviczai megállapítások alapul vehetők, s ha ezek a *Csernovics Péter*-féle indítvány értelmében elintéztetnek, joggal lehet remélni, miszerint e nemzet, melytől sok tekintetben sem érdemet, sem kitünő tulajdonokat megtagadni nem lehet — mely hazánkra nézve *főleg, mint a jövő alakulás hivatott közvetítője* még különös fontossággal bír, teljesen kibékitve, s alkotmányunkhoz, a szeretet és érdek fűzésével kapcsolva leend.

A románok kívánalmait hasonlóul ismerjük; s teljes okunk van azokat figyelemre méltatni, és ezen nemzetet is, mint külön individualitást saját szükségei szempontjából kielégíteni.

Igy a tótok; így a rutlienekkel. Így lehet csak megkötni azon szent frigyét, mely után

„forró imádság epedez
százezrek ajakán“.

Fontos tekintetnek tartom azt, hogy a megállapítások határozott jellemmel birjanak, s minden további értelmezések, minden tusák örökre megszüntessenek.

A helyzet nem javul, hanem keserübbé válik azáltal, ha a hivatalos nyelv meghatározása, a törvényhozás általi végleges megállapítás helyett, a törvényhatóságok keblébe áthelyezendő viszály és szenvedély üszkévé tétetik; ha az egy törvényhatóságban nagyobb arányban lakó több nemzetiségek mindegyike, vagy nagyobb erő kifejtéstől vagy valamely *coup d'etat* sikerétől saját nyelvének túlsúlyát vagy hivatalos jellemét megőrizni vagy elnyerni remélheti.

A nemzetiségek kibékítése nincs elérve, sőt ellenkezőleg a viszály lesz permanenssé nyilvánítva, ha a ma elvesztett csata holnap ismét, más eszközökkel, más fegyverekkel újra felvehető; s az emberek természetében rejlő túlszárnyalási törekvések, a siker ingere által újra és újra provocalva lesznek.

A „befejezett tényeknek“ van egy sajátos logikája, mely a legtöbb esetben a megnyugvást eredményezi; még az, a mi nincs véglegesen befejezve, a keblekre ingerlőleg hat, s a tevékenységet, valamint az ellenhatást szakadatlanul mozgásban tartja; tehát a viszályt nyugalomra térni, az ellenségeskedés üszkét kialudni nem engedi.

Végre nem szabad elfelednünk, miszerint van egy neme a zsarnokságnak, mely minden zsarnokságnál súlyosabb, és ez az, melyet egy nagy történetíró szavaival élve, „az intelligentia gyakorol a tudatlanság felett.“

Ne akarjuk félszeg eszközökkel, indirect uton, s mintegy mesterkélve fentartani azt, minek feladását a jog, méltányosság, és nagyfontosságú tekintetek javasolják, sőt parancsolják.

Mondja ki a törvényhozás határozottan azt, mit a nemzetiségeknek ad, s tagadja meg határozottan azt, mit a haza érdekének szempontjából fentartani szükség-

gesnek ismer. Ha valahol, ugy bizonyára itt van helyén Erzsébet angol királynő példájának követése, kiről Macaulay megjegyzi, miszerint „a mit fentartott, ahhoz határozottsággal ragaszkodott, s a mit feladott, szívélylvel bocsájtá ki kezei közül.“

Három pontba foglalhatni tehát azon alapvonásokat, melyek a nemzetiségek kívánalmainak kielégítésében, jelenleg, az ország mostani helyzetében, irányul szolgálnak :

Először : *miszerint a haza integritása és szerkezete — a végvidék kivételével — sértetlenül maradjon.*

Másodsor : *minden, nemzetiség külön kívánalmai, saját szükségéi és állapota szerint, külön intéztessenek el.*

Harmadszor : *minden mit a törvényhozás e tekintetben rendel, szabatosan és határozottan legyen megállapítva és körülírva.*

Lehet, hogy ezen határozatok által némely kedvencz-véleményről, századok szentesítette előitéletről örök időkre meg kell válni; lehet, hogy bizonyos egyoldalú jognézetekkel meg kell szakadnunk : de mind ez nem éri fel azon erőnek legkisebb részét sem, mely a democratia eszméjének kiterjesztéséből a különböző nemzetiségek tevékenységének és erélyének a haza érdeke körüli összpontosításából eredményeztetik.

A kereszténység első évszázadaiban a népek megváltoztatták ősi vallásuk tárgyát, de nem annak szellemét; s midőn bálványaik helyett az igaz istenséget ismerték el azon mindenható jótékony szellemnek, mely a világot fentartja, ezt azon szertartások és formák szerint imádták, melyekkel előbbeni véres istenségeiknek áldozni szoktak.

Az 1848-ki törvényhozás által Magyarország politikai alakja megváltozott: de a nemzetiségek jogos ki-

vánalmainak kielégítése által fog csak valósággá válni azon nagy szó, mely a jogegyenlőség fenséges elvének érvényesítésével, a democratia eszméjét, a népek hitében politikai religiová avatja fel. — Ezen valósítás árasztandja a magas irány tiszta szellemét a népek keblébe, az elnyomatás minden nemei által megkeményített szíveket, mint a sivatag szikláját, a varázsvessző érintésével, a lelkesedés és magasztaltság forrásává teendi.

Ez történelmünk forduló pontja. . . . mely valódi státusférfiakat, önzéstelen, nagy szellemeket igényel; olyanokat, kikről a halhatlan költő szavai szólanak :

„magnus ab integro seclorum nascitur ordo.“

DE BALLAGI GEZA